

ЈОВАН ДЕЛИЋ

О МЛАДЕНУ ЛЕСКОВЦУ, ПЈЕСНИКУ

1. Пјесме и њреијеве

Са свега једном руковети од седамнаест пјесама, испјеваних у раздобљу од десет година (1925–1935), Младен Лесковац, превасходно књижевни историчар, стекао је статус пјесника. Тај статус су му признавали посебно пјесници, а међу њима један од најбољих и нама најдражих – пјесник, преводилац и тумач поезије Иван В. Лалић, потомак новосадских Бајића по мајци. Као преводилац најбоље модерне свјетске поезије са више свјетских језика, Лалић је управо био тај који је могао да осјети пјеснички квалитет Лесковчевих препјева, као и њихов однос према Лесковчевој оригиналној поезији.

Други је, или можда први, Бошко Петровић, који је из пјесме „Под једном друкчијом звездом” издвојио врхунски, ванвременски стих који је Лесковац изразито временски фиксирао у једно своје данас:

Данас се све сабласно љуља.

То Лесковчево данас траје и дан-данас, а Бошку Петровићу припада заслуга што је овај ванредно лијеп стих уочио и издвојио, и дао му почасно мјесто у свом ремек-дјелу.

Иван В. Лалић је – као пјесник и преводилац – увјерен да „потврду једног песника можемо да потражимо и у његовим препевима, (...) јер песнички превод (или препев) дисциплина је која се негује равноправно, односно комплементарно сопственом песничком стваралаштву”, позивајући се на Новалисово становиште да нема суштинске разлике између пјесничког напора да створи

пјесму и преводиочевог да је поново створи – да је прествори – у другом, у свом језику, поготову ако је тај преводилац истовремено и пјесник. „Преводилац је, према Новалису, ’песник поезије’.”

Отуда слиједи закључак: „Када Младен Лесковац преводи друге песнике (са мађарског или француског језика), он њихове песме изнова пише, на свом врсном српском језику”, те су Лесковчеви пјеснички преводи дио „његовог укупног, ненаметљивог и озбиљног напора да се изрази као песник”. Ма колико ови Лалићи ставови били на двије воде, ма колико они откривали пјесничку преводилачку поетику самога Ивана В. Лалића, они су недвосмислено висока оцјена Лесковчеве преводилачке и пјесничке умјетности.

У књизи *Песме, ѿрејеве* (Матица српска, 1989) објављено је тринаест Лесковчевих препјева Ендреа Адија, по шест Михаља Бабича, Дежеа Костолањија и Жожефа Папа, четири Леринца Саба, и по један Корнела Сентелекија и Ласла Гала, са мађарског језика, а по једна пјесма Алоџија Бертрана, Гијома Аполинера, Валерија Лербоа и једног непознатог пјесника са француског.

Младен Лесковац је као „песник поезије”, односно као преводилац, потврдио и себе као пјесника, и аутентичност свога пјевања.

Преводи су показали да је „песник поезије”, односно преводилац Младен Лесковац, „у поседу извесних версификаторских способности, које у сопственој поезији махом не користи – а то свакако чини свесно”, запажа и суди Иван В. Лалић. Када то каже, он има на уму да је Лесковац испјевао највећи број својих пјесама у дугом, слободном стиху, али је уочио ритмичку блискост између ране Лесковчеве пјесме „Преци” (1927) и „љупких осмераца” у којима је овај пјесник препјевао „Повест о Окасену и Николети”, иако је временска разлика између њих скоро четири деценије: то је писала иста пјесничка рука.

2. Ране ѿјесме

Рана пјесма „Преци” састављена је од седам различитих строфа: четири седмостиха (септима), једне секстине, једне октаве и једне – треће по реду – строфе од петнаест стихова. Лирски субјекат је нераскидиво повезан са прецима, па те претке – неименоване и неидентификоване – и њихове трагове осјећа на себи и око себе. Човјек носи и на своме лицу, и у физичком изгледу, и у успоменама, и у души и сјећањима, трагове својих предака, тамно, неодређено и нејасно, као слутњу:

Нечији сам тихи слуга,
нечија сам мутна слика,
нека стара мртва рука
чува мене; брани мене
нека прича; нека туга
моћно носи успомене
туђих снова, туђих мука.

Синтаксичка ограничења кратког стиха мајсторски су превазиђена ефектним опкорачењима, која истичу оба дијела стихом пресјечене синтаксичке цјелине, па је то истицање утолико необичније што су три опкорачења, праћена набрајањем, поређана једно за другим. Прво је у знаку парадокса и отуђења: „нека стара мртва рука / чува мене”. У другом је наглашена одбрамбена моћ приче: „брани мене / нека прича”, а у трећем: „нека туга / моћно носи успомене / туђих снова, туђих мука”. Меланхолија сјећања и успомена, па и успомена на туђе снеове и муке, провлачи се кроз Лесковчеве пјесме, да би најснажније дошла до израза у пјесми „У спомен Самуела Елеазара Роба”. Простор, вјероватно породична кућа, препун је предачког искуства, трагова бившег живота, патње, боловања и умирања. Ту је неко већ припремио смјер будућих путева и циљ непостављених питања: неко је ту већ био, неко је умро и његовао успомене, неко је призивао и усмјеравао онога који пјева. Зато он осјећа да га и сад неко „нежно чува” и „тихо прати”, када више нема „својих снова” нити „својих дана”; када се не може „у се скрити”. Он „с благим миром” посматра „боловања мртва, драга” својих предака, налазећи у њима свуда себе. Најзад, он у поенти види себе да је „само прича, само сена”.

Такође рана пјесма „Волим ја девојке” (1928) испјевана је у још краћем стиху: три октаве и једна секстина састављене су од шестосложних стихова. Набрајање је основни стилски поступак: набраја се шта све лирски субјекат воли, и то набрајање испуњава све три октаве, закључно са стиховима: „волим ја цео свет / и све што ће проћи”. Пролазност и пролазно су достојни љубави; то се највише и воли.

Завршна секстина доноси преокрет. Послије великог набрајања предмета љубави очекивало би се да је пјеснички субјекат обузет доживљајем среће и душевне пуноће. Умјесто тога долазе меланхолична сазнања о себи и о свијету; о себи усамљеном у том страшном свијету, о којем увијек искрсне неко ново тужно сазнање:

Па ипак сам стално сам
у беломе свету,

увек нешто тужно знам
о целога свету,
никад ништа да сазнам
о том страшном свету.

Ова завршна секстина је, уз то, испјевана и са једном ритмичком измјеном у односу на претходне октаве: у непарним стиховима налазимо седмосложне одсјечке са мушком римом и затвореним слогом, односно са сугласником на крају, док су шестерци регуларни, али се на њиховим крајевима понавља иста ријеч у истом падежу – *свећу* – чиме се подвлачи драматичност односа лирски субјекат – свијет. Парни стихови су не само синтаксички паралелни – три локатива – већ су варијације на тему *о свећу* и разликују се по атрибуту, односно епитету (*белом, целом, ситрашном свећу*). Као да је пјесник промјеном строфе и непарних стихова, односно варирањем и понављањем у парним стиховима, нагласио и истакао значењско-интонацијски обрт у поенти. Лесковац је, очевидно, рано знао да направи ефектан лирски преокрет у поенти.

Упркос томе што је свијет страхан и незнатљив, што је човјек сам и што је оно мало што се сазна о свијету тужно, Лесковац има љубави за тај свијет са свим његовим варкама и пролазностима и снаге за похвалу божанске творевине.

Прву пјесму Младен Лесковац је објавио у *Лейпцигу Мајници српске* 1925. године под индикативним насловом „Јесење чудо”. За овога пјесника свијет јесте чудо, живот јесте чудо достојно поштовања и похвала, па је зачудност пјесме резултат природе предмета пјевања. „Јесење чудо” је двострофична, дводјелна пјесма, компонована на принципу контраста. Испјевана је у дванаестерцима у три прва стиха у строфи, док је четврти оба пута седмецац. Дванаестерци нијесу симетрични, цезура се готово доследно крши, што чини да се ритам пјесме доживљава као иновација, поготову са седмосложним одсјечком на крају строфа. Управо тај квазиполустих, као и сама тема јесени, помало подсјећа на Војислава Илића.

У првој строфи лирски субјекат се јада да је „сав прогутан”, да му руке „у бесу муклом, ћуте”, да је врх њега „дах отрован” и да му се очи муте.

Из друге строфе се јасно види да је стање из прве строфе прошлост; да припада претходном дану, јер ће нагли и готово изненадни долазак јесени све промијенити:

Но то би јуче. Јутрос дојезди јесен:
одасвуд лисјем мирисним засипа ме;
ја с прозора је гледам згранут, занесен
зрелином њене таме.

Зрелина ѿтаме никако није једнозначна, али заслужује пјесникову похвалу као спасоносна до те мјере да је лирски субјекат ван себе од одушевљења оним што види – „згранут, занесен”.

Прве своје пјесме Лесковац је испјевао у римованом, везаном стиху и у релативно регуларним строфама. Касније ће напустити и везани стих, и правилне строфе, и риму, приклонивши се слободном, често веома дугом стиху, распоређеном у несамјерљиве и разнородне строфоиде.

3. *Имагинирање знања*

Војвођански пјесници и писци су често инспирисани облацима. Душан Васиљев је био насловио своју збирку *Облаци*; Бошко Петровић своју књигу приповиједака *Лагано ѿромичу облаци*, па онда избор из те књиге и из збирке *Разговори о ѿајнама – Облаци, разговори*. Младен Лесковац има пјесму „Облаци” из 1935. године. Са уводним дистихом и завршним тростихом, и са тридесет пет стихова у средишњем дијелу, пјесма гради необичан лирски прстен. Уводни дистих најављује средишњи дио пјесме, што потврђује и двотачка иза другог стиха, а том најавом одређује се однос лирског субјекта према облацима, односно према ономе што он посматра и види на небу:

Мене то смирује
и испуњује ме надом.

Тростих на крају само закључује доживљај благосиљајући облаке:

Они ме једини храбре
и помажу да живим –
нека су благословени.

Почетак и крај пјесме тако се значењски повезују и усаглашавају, састављајући прстен око средишњег дијела – срца пјесме.

А средишњи дио дочарава игру облака и њихово динамично грађење и преображавање фигура које гледа, препознаје и чита осјетљиви, у историју и митологију упућени лирски субјекат. Он види на небу оно што други не види. Његова имагинација непрестано ради храњена знањем, асоцијацијама и призором на небу који се непрестано мијења. А тамо се види како „малешно јање нестаје у чељустима / рутавог задивљалог Посејдона”; виде се са-

тири и генији, сива Новаја земља, космати Мојсије, „сав у сјају деспот Оливер”, козаци дугих копаља како гоне Прнапа, Стојан Новаковић како држи бјеседу на Акропољу, „црвенобради германски Тор са гвозденим рукавицама”, бијеле војске са заставама, необичан пастир „огрнут опаклијом како напаса вунена стада... Па се лирски субјекат пита докле ће небеса издржати те чудесне сударе историје и митологије, догађаје с непредвидљивим расплетом, а већ присуствује небесној тибетској мађији, или изложби пећинских цртежа, односно хаосу слова преврнуте и просуте асирске азбуке, да би се застрашујући приказ сцена из разних времена, култура и народа смирио свијешћу да су то само облаци, „будалести беспослени облаци: / гања их брзи ветар сумњивим небом...” Све је у овом средишњем дијелу драматично и динамично, од јањета у Посејдоновим чељустима до „сумњивога неба”; све је асоцијативно пребогато, створено на крилима необуздане и разигране маште човјека великог знања и широке културе, јединствено у нашој лирици, застрашујуће и умирујуће; животодајно, охрабрујуће и благословено у последњем слову.

4. Рефлексиносћ

Лесковчева лирика тежи ка церебралности и контемплацији. Упркос свијести о пролазности живота, Лесковац тај живот слави и велича, између осталог и због те пролазности. Воли се оно што је пролазно. У једном обраћању Богу („Прича”, 1928) Лесковац осјећа „да је живот / само прича некакова” коју је Бог измислио, а да је човјек – пјесник сам – „тек појединост за њу, / залудност њене страсти, / ритам њен / равнодушност / и њен случајни мотив”; та прича има „тужни смер” и неминован крај. Упркос томе, лирски субјекат зна да ће при крају те приче личити „одиста, на мало дете, / које Ти се захваљује / на ванредној занимљивости / онога што му се све / десило / и причинило, / и што га је толико узбудило / овде”.

Лесковчева пјесма „Под једном друкчијом звездом” (1933) препознаје и опјева „радост безазлености”. Миодраг Павловић ће знатно касније један репрезентативан избор из своје поезије насловити – *Безазленсћива*. Упркос људској пролазности и краткотрајности, Лесковац осјећа „вечити, дивовски живот свуда наоколо”:

Једноставан говор,
једнолик покрет једноставних ствари,
влаге, ваздуха, нејасног брујања:
радост безазлености.

А онда долазе стихови који наговјештавају промјену епохе и који показују дужу актуелност и вијек трајања: пролази „вечерња, мирна песма векова” и чује се топот како одјекује – то „путују народи с краја на крај, / тутњи збуњено копито”. Доведено је у питање оно што је значило „сталност међа”; то је било „некада, давно”. А данас је свијет заљуљан:

Данас се све сабласно љуља,
не препознају се више старе стазе,
без осмејка се говоре озбиљне, тешке речи
под једном друкчијом звездом.

Невјероватна је моћ добре, дубоке, проосјећане лирске мисли да се реактуализује последице безмало једног стољећа. Невјероватно је да се у горкој пјесми из 1933. године може и данас пронаћи дубока истина и не мања утјеха:

Ми се ничега већ не бојимо.
Земља је једино бескрајна и вечна,
(...)
ми се већ ничега не бојимо:
земља је наша љубав једина,
свеједно ако је песма горка.

Пјесник поентира похвалом огромном животу и надом у друкчију, топлију звијезду:

Живот је огроман
у нашем плодном наручју јутрос,
земља је топла колевка
што љуља ову пролећну јутарњу влагу
и љуља цели бескрајни, вечити свет,
светао сав под једном друкчијом, топлијом звездом.

Лесковчева рефлексивна пјесма често је горка пјесма горке утјехе; откриће за свакога ко није пажљиво читао ове пјесме; поновна радост и враћање вјере у далековидост лирике, за онога ко их је читао.

Није нам познато зашто је Лесковац насловио пјесму „Палинодија” – не знамо шта је кориговао и поново опјевао са другачијом значењском усмјереношћу. Он сада – а то је 1934. година – пјева „мирну, опорну, горду песму / онима који одлазе у непознато”. Он ће бити са њима у љубави и сновима када им буде најтеже; када

„сумњом и јадом” буду трована њихова срца и храњене њихове душе; када буде бура најјача”. Тим путницима који су „у грозној ломљави срца и снова...”, који су „једини тврди и неразрушиви”, он даје право на ломљење и чупање из корјена свачега на овој земљи што је за ломљење. Земљи је потребно „орлујско око њихово за нова виђења”. Пјесников неопозив захтјев је да „само у име живота нек буде свако слово”. Пјесник упозорава те који одлазе у ризик и непознато на варљивост побједа на земљи:

Нека их никад не успавају
лажљиве победне трубе, –
јер победе на земљи нема,

а стих:

векови су нејасни и мргодни, пуни подмукле претње

потврдио је своју истинитост на овом тлу и овом народу кроз вјекове и нараштаје.

Цијела пјесникова туга и цијела радост је са оним, проклетим и издвојеним, који се „упути сам кроз мећаву”. Пјесник му жели „плодоносан, дрски неспокојни смер, / нек му је сан високо над ходом бившим и над овим временом”.

Два су основна пјесникова захтјева од оних који плове кроз буру или усамљени иду у мећаву: да им у име живота буде свако слово и да им сан не буде приземан, већ изнад њиховог бившег хода и изнад овог времена. То су била и начела Младена Лесковца, пјесника дубоке и дубоко проосјећане лирске мисли.

5. Три пјесме о смрти

Лесковчеве три пјесме о смрти су међу најљепшима. Прва је – „Кад неко већ умре” (1930) – немали синтаксички подвиг: испјевана је стихички, у једном даху, као једна велика сложена реченица, иако има тридесет два, понекад врло дуга стиха. Наслов се понавља као први и, уз малу варијацију, и као последњи стих. Потом се успоставља блиска веза са упокојеним, са његовим стварицама и сјећањима на њега, што све последице смрти добија на значају, као и његово хладно, воштано лице. Лирски субјекат говори у првом лицу множине – о нама који остајемо и који доживљавамо туђу смрт, осјећајући „да нас је, занавек, / напустило нешто драго, и лепо, и већ неухватљиво”. У срце живих, који су испратили покојника, усељава се „онај страшни поноћни немир / од несна, грознице

и страшне, моћне поразне извесности / да ћемо једнога дана и ми, / лежећи тако скрштених мртвих и бледих руку, / са замршеном косом и ружно изболовани / понети собом (...) / тајну живота и смрти”. Живи који испраћају покојника осјећају интензиван страх присуства смрти и невеселог преображаја у мртваца до идентификације с лешом. Тада, када је души „тужно и тескобно”, спас је у „мудрачком ћутању” којим треба „застрти и укротити / немиран, бунтовни, победнички сан Живих”.

Лесковац је интензивним уживљавањем остварио дубок доживљај туђе смрти блиског човјека, с потребним пијететом према одлазећем, али без патетичне и крупне реторике. Пјесма о смрти не поништава живот ни његове вриједности. Напротив, истиче их као „немирни, бунтовни и победнички сан Живих” који ваља стишавати пред лицем смрти. За мото ове пјесме узет је версет из Старог завјета, из песимистичке *Књиџе ѿројоведникове*, али онај версет који истиче слаткоћу живота, свјетлости и сунца: „Слатка је светлост, и добро је очима гледати сунце”. Пјевајући врло присно о туђој смрти, Лесковац ипак слави побједнички живот, чију вриједност туђа смрт никако не поништава, већ само истиче.

Овај пјесник је врло интензивно доживио долазак смрти из *Књиџе ѿорока Јеремије* и ставио је у мото своје пјесме „Вечером кад читам још своју ђачку библију” (1932): „Смрт долази кроз прозоре”, а потом је посвојио и уградио у два емотивно можда најинтензивнија своја стиха у овој пјесми: „Улази смрт кроз прозоре и она ће моју мајку наћи / и сићи ће у грозне поноре рука које је мене дететом водила”. Морала је ова пјесма дирнути Ивана В. Лалића коме су блиске и ова тема, и библијске слике, па пјесник *Бившеџ дечака* није могао да је не запази. Читање ђачке библије буди у читаоцу пјеснику веома дубок доживљај смрти мајке и страха од те смрти, при чему се преплићу и мијешају – као код Тина Ујевића раније или Рајка Нога доцније – слике мајке и слике Богомајке. Тај страх од мајчине смрти и дубина доживљаја подижу вриједност мајке и њенога живота, и драгоцјеност свакога трена с њом проведеног у последицама уобичајеним и дневним на ниво изузетног и божанственог. Пјевање о смрти по правилу истиче вриједност живота и свакога тренутка проведеног са драгим бићем на овом свијету. У томе је Лесковчев парадокс пјевања о смрти.

Али свакако је једна од најбољих Лесковчевих пјесама „У спомен Самуела Елеазара Роба” (1932), о смрти старог и усамљеног Јеврејина који није имао никога „ко би питао за његове болне ноге и као кукута отровне неуспехе”, због чега се у његову судбину пјесник још интензивније уживљава. Пјесник осјећа да је старчева историја „замршена и као пелен горка”; да је дошао из прекрасног,

прљавог предграђа Варшаве, пуног „јеврејске сиротиње и зимског сунца; / оданде је пошао пре педесет година / да ме на *овај* живот опомене”; да доведе пјесника до сазнања „да свако бива плен једне смрти, / и да краја нема самоћи нашој, / и јаду и бекству”. Пјесник свједочи као очевидац, који је четири пута дневно пролазио крај старчевог дућана, како је „његова модра квргава рука миловала (...) ружно перје једног ћоравог папагаја”, једино блиско биће у глувој самоћи, „док је, сасвим нескладно са овом љубављу, / у очима старчевим било тврдо и хладно нешто као дијамант; а знам да такве ствари не долазе случајно”. Тај хладни сјај дијаманта у очима откривао је „искусног патника” који умире, а на његовом дућану остају закована врата и црвени судијин печат као угрушак крви. Ова пјесма потврђује Лесковца као пјесника који изузетно дубоко и присно доживљава туђу несрећу и смрти, туђу горку судбину, уживљавајући се у њих до идентификације, па ће при крају пјесме назвати Самуела Елеазара Роба пријатељем и гордим братом:

У мојој улици,
у малом дућану што заудара на петролеум и сирће
закована су врата, црвени печат судијин стоји ту као крв:
умире у њему данашњи цели дан стари Јеврејин,
пријатељ мој на дивној овој земљи где још увек има
силно много љубави и претећих чуда,
брат мој горди, Самуел Елеазар Роб.

Младен Лесковац се из пјесме у пјесму потврђује као пјесник дубоког уживљавања, снажних осјећања и велике животне мудрости; који нас – и после је најпотреснијих пјесама – подсећа да „на овој дивној земљи (...) још увек има силно много љубави и претећих чуда”, а да нас туђа смрт увијек искушава и ставља на пробу колико смо људи.

6. „Фантасиична њрича”

Има Младен Лесковац једну пјесму, завршну, седамнаесту у књизи *Песме, њрејеве* – „Историја, празнина” (1935) – која има својства сажете фантастичне лирске приче, какве ће, деценијама касније – гле, чуда! – писати будући Лесковчев љути опонент, Милорад Павић. Живот писце доводи у различне, понекад нежељене и непријатне позиције и односе; вјечност их смирује и показује ближима но што су они мислили да јесу. Та пјесма има и свога јунака трагичне историјске судбине и мисије – кнеза Михаила

Обреновића – и фантастични сиже, и поенту – све оно од чега кратка, лирска фантастична прича живи.

Достојанствени кнез Михаило, који туробно сједи на тучаном коњу на неугодној висини, осврнуо се неповјерљиво „једне мирисне летње ноћи”, а онда се опрезно и бешумно искрао из седла, спустио с каменитог постоља, спаковао у џеп пуковничке доламе мамузе, да га њихов звекет не изда и да се лакше креће, па невјештим кораком утрнулог коњаника узбуђен кренуо у истраживачку ноћну пустиловину по центру Београда, „мучен само њему знаном / својом истином о себи”.

Прво се прикрао „мусавом прозору / мале кафане преко Позоришта”, гдје, као и некад, „бдију уз ракију / глумци, славни списатељи и млади / безимени песници”. Онда је пришао групи коцкара, који, занесени својом игром крајцерице, ни не примијетише ни кнеза ни његову људску радозналост. Потом је застао пред Историјским семинаром капетан-Мишиног здања, вребајући отуда „нешто само њему потребно, / давно очекивано / а спасоносно, разрешавајуће”, па не нашавши оно што је тражио и очекивао од историје и историчара, упутио се „као сломљен, / убијен још једном”, спорим и пажљивим кораком команданта према Калемегдану. Ту се већ мало освјежио и окријепио: „удахну жедним грудима / разгаљене са банатских / равница, густе мирисе, / и таму са недокучивог неба / задихане крилате ноћи”. Једино је са те присаједињене војвођанске ширине дошло окрепљење, које му је омогућило да се, „одједном тврђи и помиренији, / горак, као за живота, / скамењен у владарској маски, / врати свом свечаном ату / увуче тешку чизму у бакрачлију, / и чврстом руком свесном / дужности, стеже металне / узде, још млаке од јучерашњег / сунца”.

Био је то тежак кнежев поноћни сусрет с историјом као с празником, с разочарањем оним што је очекивао а није добио од Историјског института, од чега остају стиснуте усне и скамењеност у владарској маски, али – свему упркос – прихватање своје дужности и повратак на коња и у седло, с још топлим уздама у рукама.

Ко зна колико би разлога имао Младен Лесковац да стисне своје усне кад би почем ушао данас у свечану салу Матице српске, али смо сигурни да не би одустао ни од једног свога мисионарског посла у Матици и видимо га како вјечно сједи у предсједничкој столици своје Матице, као кнез Михаило на свом ату, помало горак и зачуђен да се неко смуца кроз његове стихове и у њима проналази још живу ватру и проосјећану мудрост, па још га дрско доводи у везу и књижевно сродство с Милорадом Павићем. Е, то му се не би никако допало, а нама је баш до тога веома стало, јер је овим увидом, ипак, Лесковац пјесник на добитку.

7. Похвала Новом Саду

Новосадски писци: Младен Лесковац, Бошко Петровић и Александар Тишма много су волели свој град, сваки на свој начин. И сваки га је на свој начин видио, доживио, описао и опјевао, али ниједан једнострано. Сваки је изнутра осјећао и грозно наличје Новог Сада – „све наше смрадне буцаке” и „заптивене буцаке и баруштине”, али и стидне тренутке историје. То није умањивало љубав према своме граду и његовим врхунским националним и универзалним вриједностима. Лесковац чак на томе инсистира – да воли свој град баш зато што не може да заборави оно што је у њему било стидно и биједно:

Постоји за мене час
када те волим баш зато
што ни за тренутак не могу да заборавим
све што је овде било стидно и бедно.

Нови Сад буди у Лесковцу културне, универзалне, националне, али прије свега личне, интимне асоцијације. Његов град га асоцира прво на антику и хексаметре, на жељу да опјева неког великог, а непостојећег јунака:

Када овуда прођем,
корачам поноситије и смерније,
мислим у хексамтерима,
најчистијим атичким наречјем,
желим да опевам неког великог јунака;
њег заправо нема,
али као да је његов дух присуствовао овде,
застао на раскршћу Милетићева сокака...

Понос и смјерност иду укорак с пјесником новосадском калдрмом с асоцијацијама на античку епику, хексаметре и непостојећег јунака кога би ваљало опјевати. На антику асоцира чак и оно „што је овде било стидно и бедно”, јер то „стидно и бедно” истовремено је и „горко као Овидијева последња ноћ у Риму”. Осјећање личне, домаће и националне историјске горчине пореди се са горчином последње ноћи у Риму великог римског елегичара. Овај класични универзализам даје, по нашем осјећању, неочекиван и невјероватан спој, и озбиљан лирски учинак.

А тај спој је могућ, и веома је увјерљив, сјећањем на ђачке дане и на ђачке лекције, у којима је горка Овидијева последња

ноћ у Риму објашњена „дивно, историјски и синтаксички”. Управо преко тих лекција, преко његовања класичних језика и знања, успостављена је, ево, присна веза и са античким, грчким хексаметрима на најчистијем атичком наречју, и са Овидијем. Те старе ђачке лекције „скандирали су и заволели овде” и Лесковац и хиљаде људи прије њега. Антика и њене високе културне вриједности дио су духовног посједа, па чак и асоцијативног поља српске дјеце.

А то *овде* је *стара српска калдрма*, Нови Сад, град пјесника и научењака; град пјесникове љубави, припадности и привржености. Генерације великих људи поникле су *овде* –

на овој старој српској калдрми
одакле су песници и научењаци
несвесни владали читавим једним невиним светом
паора, дућанџија, брбљиваца и бркатих господара,
па истрошени легали у наша два малена гробља,
да буду безимено подножје будућности.

Гробља предака, поготову *пјесника и научењака*, постају *безимено подножје будућности*; нераскидива, трајна и обавезујућа веза са потомством.

Најљепше је што је сва ова интелектуална осјећајност, овај присан доживљај антике на новосадској калдрми, и везе са упокојеним пјесницима и научницима, сав овај дубоки и сложени лирски доживљај културе и традиције – што је све то дато као низ асоцијација на ђачке дане у Новом Саду, и што је све то, као код Пруста, пробуђено заборављеним укусом ђачких погачица:

Пролазећи улицом Змаја Јовановића,
осетим заборављени укус ђачких погачица;
намах је преда мном цела младост
моја и мојих вршњака,
као и још неколико колена уназад
све до оних
којима је Лаза Костић предавао овде
ботанику и гимнастику,
и још много, много дубље у прошлост.

Ето како пробуђени, привремено заборављени укус ђачких погачица може да одведе до Лазе Костића и Змаја Јовановића, па онда до Овидија и грчких хексаметара на новосадској калдрми, и до српских пјесника и научењака који леже на двама новосадским гробљима као „безимено подножје будућности”.

Младен Лесковац је већ 1935. године оставио Новом Саду похвалну пјесму трајне вриједности и ријетке интелектуалне осјећајности. Придружујемо се тој похвали овоме граду управо овим записом, писаним у част и славу Младена Лесковца у његовој Матици српској, на новосадској калдрми, а поводом додјеле награде с његовим именом Марку Недићу, мом Борковићу.*

* Реч изговорена приликом уручења Награде „Младен Лесковац” Марку Недићу, у Свечаној сали Матице српске у Новом Саду, 31. октобра 2018. године.